

Χρῶ ἡ Πυθία κτίζειν πόλιν: ο Α΄ και ο Β΄ Αποικισμός

Εισαγωγική φάση

ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ

(συνοδεύει την εισαγωγική παρουσίαση – με **κίτρινο** οι διαφάνειες)

Δύο φορές στην αρχαία ιστορία τους, οι Έλληνες μετανάστευσαν μαζικά. Επειδή το αποτέλεσμα των μεταναστεύσεων αυτών ήταν να ιδρυθεί πλήθος νέων πόλεων, δηλαδή αποικιών, οι μεταναστεύσεις ονομάστηκαν Αποικισμοί, Α΄ και Β΄.

Ο Α΄ Αποικισμός έλαβε χώρα κατά τον 10 αι. και πραγματοποιήθηκε κατά φύλα.

Μετά την κατάρρευση του **Μυκηναϊκού κόσμου** δεν υπήρχαν ισχυρά κέντρα εξουσίας, και έτσι διάφορα ελληνικά φύλα είτε πιεζόμενα από άλλους λαούς είτε προς αναζήτηση καλύτερου τόπου εγκατάστασης, **άρχισαν να μετακινούνται**. Το τελευταίο φύλο ήταν οι Δωριείς, που μετακινήθηκαν από την Πίνδο προς τη Θεσσαλία και αργότερα προς την Πελοπόννησο. Οι μετακινήσεις αυτές προκάλεσαν αλυσιδωτά και άλλες, αφού προκλήθηκαν πιέσεις στους ήδη εγκατεστημένους στα διάφορα μέρη πληθυσμούς. Ως αποτέλεσμα, γύρω στον 10ο αι., τα ελληνικά φύλα, κατά κάποιο τρόπο οργανωμένα, αποίκισαν τα **δυτικά παράλια της Μικράς Ασίας**.

Στο βόρειο τμήμα τους εγκαταστάθηκαν οι Αιολείς. Στο κεντρικό τμήμα εγκαταστάθηκαν οι Ίωνες και στο νότιο τμήμα οι Δωριείς. Από τότε και μέχρι το 1922 και τη Μικρασιατική καταστροφή, δηλαδή για περίπου 3.000 χρόνια, η ελληνική παρουσία στη Μικρά Ασία θα είναι πάρα πολύ έντονη, παρότι τα παράλια δεν θα ανήκουν πάντα σε ελληνική κρατική εξουσία, παρά μόνο κυρίως στα Ελληνιστικά και τα Βυζαντινά χρόνια.

Η πρώτη αυτή εξάπλωση του Ελληνισμού θα έχει πολλά οφέλη για την περαιτέρω πορεία του. Το Αιγαίο θα γίνει ο βασικός χώρος δραστηριοποίησής του, καθώς θα αναπτυχθεί η **ναυτιλία και το εμπόριο**. Θα έρθει **σε επαφή με μεγάλους, αρχαίους πολιτισμούς**, και θα μάθει από την τεχνολογία και την τέχνη τους.

Ο Α΄ Αποικισμός θα γίνει έτσι το σημαντικότερο ίσως γεγονός τής Γεωμετρικής/Ομηρικής **εποχής**.

Ο Β΄ Αποικισμός θα γίνει περίπου 200 χρόνια μετά τον πρώτο, στο ξεκίνημα της Αρχαϊκής εποχής, και θα είναι αρκετά διαφορετικός και σίγουρα **ευρύτερος**, αφού οι άποικοι θα επεκταθούν σε ολόκληρη τη Μεσόγειο θάλασσα και τον Εύξεινο Πόντο. Καταρχάς, θα είναι διαφορετικοί οι λόγοι που τον προκάλεσαν. Τώρα δεν μετακινούνται φύλα πιέζοντας τα γειτονικά τους, αλλά οι ίδιες οι πόλεις, που έχουν στο μεταξύ αρχίσει να αποκτούν

ξεκάθαρη πολιτική και κοινωνική οργάνωση, αποφασίζουν την εξάπλωση της επικρατείας τους. Βέβαια, όπως σε κάθε μεγάλο ιστορικό γεγονός, υπάρχουν ανάγκες που τις οδηγούν σε αυτή την απόφαση. Πρόκειται για προβλήματα που έχουν να κάνουν με τον χώρο, καθώς η διαθέσιμη καλλιεργήσιμη γη είναι λίγη και δεν φτάνει πια για όλους. Πρόκειται επίσης για πολιτικά προβλήματα, καθώς δεν συμφωνούν όλοι με τον τρόπο που διοικούνται οι πόλεις τους και επιθυμούν να απαλλαγούν από τους άρχοντές τους – ή, το αντίστροφο, οι άρχοντές τους επιθυμούν να απαλλαγούν από αυτούς. Όλα αυτά δημιουργούν κοινωνικά προβλήματα, καθώς κάποιοι ανεβαίνουν στην κοινωνική πυραμίδα ενώ κάποιοι άλλοι, θύματα οικονομικών προβλημάτων που επίσης δημιουργούνται, υποβιβάζονται κοινωνικά.

Οργανωμένα, λοιπόν, η πόλη αποφασίζει να στείλει ορισμένα παιδιά της για να κατοικήσουν σε έναν άλλο, ίσως πλουσιότερο, τόπο. Πού, όμως; Πού υπάρχει πρόσφορο έδαφος για μια νέα πόλη, το οποίο να ταιριάζει και στις συγκεκριμένες κάθε φορά ανάγκες των αποίκων; Κατάλληλος για να δώσει απάντηση στο κρίσιμο αυτό ερώτημα, δεν είναι άλλος από τον θεό που βρίσκεται στο κέντρο, στον ομφαλό τής Γης. Και αυτός είναι ο Απόλλωνας Πύθιος, ο μαντικός θεός των Δελφών. (2), (3)

Η Πυθία, ήταν το όργανο έκφρασης του θεού. Μόνο μία άψογη γυναίκα μπορούσε να αναλάβει τη θέση αυτή και γι' αυτό εκλεγόταν ανάμεσα από όλες τις ανύπανδρες γυναίκες των Δελφών. Σε τακτά χρονικά διαστήματα, η Πυθία καθόταν πάνω στον τρίποδα εισπνέοντας τις αναθυμιάσεις τού ιερού χάσματος και, αφού μασούσε φύλλα δάφνης, τού ιερού φυτού τού Απόλλωνα, και έπινε από το νερό τής Κασσοτίδας πηγής, δεχόταν μέσω των ιερέων τα ερωτήματα των πιστών, Ελλήνων και ξένων. Στη συνέχεια, μιλούσε ο θεός μέσα από το στόμα της και ο ιερέας κατέγραφε την απάντηση, το χρησμό, ο οποίος σχεδόν πάντοτε χρειαζόταν ερμηνεία από τον τελικό αποδέκτη του.

Απαραιτήτως, λοιπόν, οι πόλεις που επρόκειτο να ιδρύσουν αποικία, έστελναν αποστολή σε στους Δελφούς για να υποδείξει ο θεός το κατάλληλο μέρος ή και άλλες πληροφορίες. Οι απαντήσεις της Πυθίας ήταν πολύ εύστοχες. Αυτό ερμηνεύεται και λόγω της ασάφειας των χρησμών, ώστε αυτοί να βγαίνουν πάντα σωστοί, αλλά και χάρη στον τεράστιο όγκο πληροφοριών που φαίνεται πως είχε συγκεντρώσει το ιερατείο των Δελφών, εκμεταλλευόμενο το πλήθος των επισκεπτών από τα διάφορα μέρη τής οικουμένης.

Το αποτέλεσμα ήταν ο Απόλλωνας να λατρεύεται ως Αρχηγέτης, ως αρχηγός δηλαδή και καθοδηγητής των αποίκων. Οι άποικοι τον απεικόνιζαν στα νομίσματά τους, ανήγειραν ναούς προς τιμήν του και έστελναν πλούσιες προσφορές στο μαντείο του.

Στενές όμως ήταν και οι σχέσεις των αποικιών με τις μητροπόλεις τους. Αντάλλασσαν συχνά πρεσβείες και συμμετείχαν σε κοινές εορτές. Στην αποικία εξάλλου άναβε πάντα στην εστία τού Πρυτανείου η φλόγα που είχαν πάρει μαζί τους οι άποικοι από την εστία τού Πρυτανείου τής μητρόπολής τους.

Οι αποικίες κατά τον Β' Αποικισμό εξαπλώθηκαν σε ένα πολύ μεγάλο μέρος τής γνωστής οικουμένης και σε κάθε περίπτωση, κατέλαβαν τα παράλια τής Μεσογείου και του Εύξεινου

Πόντου. Ο Πλάτωνας έγραψε χαρακτηριστικά ότι «εμείς [οι Έλληνες] κατοικούμε από τον ποταμό Φάση [στην Κολχίδα] μέχρι τις Ηράκλειες στήλες [το Γιβραλτάρ], (...) σαν τους βατράχους που ζουν γύρω από τη θάλασσα». Έτσι, έχουμε ιστορικές και αρχαιολογικές μαρτυρίες για αποικίες στον Εύξεινο Πόντο, το Αιγαίο Πέλαγος, τη Μεγάλη Ελλάδα, τις νότιες ακτές τής Γαλλίας και της Ισπανίας και τη Βόρεια Αφρική.

Οι συνέπειες του Β΄ Αποικισμού ήταν πραγματικά πολλές και σύνθετες. Μπορούμε εδώ να αναφέρουμε ότι αποφεύχθηκαν οι βίαιες πολιτικές αναταραχές στις (μητρο)πόλεις, γεγονός που πολλές φορές επέτρεψε την απρόσκοπτη ανάπτυξή τους. Επιπλέον, οι ανάγκες τού θαλάσσιου ταξιδιού απαιτήσαν την ανάπτυξη της ναυπηγικής τεχνολογίας και της ναυτιλίας γενικότερα. Οι στενές εμπορικές σχέσεις των αποικιών με τις μητροπόλεις τους αλλά και με το εσωτερικό των χωρών όπου είχαν ιδρυθεί, οδήγησε στην κατακόρυφη πρόοδο του εμπορίου, της βιοτεχνίας και της οικονομίας γενικότερα. Φυσικά, όταν το περιβάλλον για τους αποίκους δεν ήταν εχθρικό, συνέβαιναν μεγάλης έκτασης και επίδρασης πολιτιστικές και άλλες ανταλλαγές, με κορυφαία το ευβοϊκό αλφάβητο, που εξαπλώθηκε στους Ετρούσκους και τους Ρωμαίους, για να γίνει το γνωστό σε όλους μας λατινικό αλφάβητο, το αλφάβητο των κεντρικών ευρωπαϊκών κρατών. Εξάλλου, οι ίδιες οι αποικίες συχνότατα εξελίχθηκαν σε μεγάλα κέντρα των γραμμάτων και των τεχνών. Γενικά, ο θεσμός τής πόλης-κράτους, είτε αυτή ήταν μητρόπολη είτε αποικία, ισχυροποιήθηκε πολύ, ώστε να γίνει το κατάλληλο περιβάλλον για την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των πολιτών της αλλά και για τη διαμόρφωση των πολιτειακών θεσμών και των πολιτευμάτων. Τέλος, ο ενωτικός ρόλος τού Μαντείου των Δελφών και η σύγκριση των Ελλήνων αποίκων με τους ντόπιους λαούς που συναντούσαν, σφυρηλάτησε σταδιακά την Πανελλήνια ιδέα.

Χωρίς να χαθεί η ιστορική διάσταση των δύο ελληνικών αποικισμών, μπορεί να γίνει μία προέκταση του φαινομένου ώστε να συνδεθεί με τους σύγχρονους μετανάστες, τόσο τους αλλοδαπούς που καταφεύγουν στην Ελλάδα και την Ευρώπη, όσο και τους Έλληνες που εγκαταλείπουν τη χώρα για να ζήσουν υπό καλύτερες προϋποθέσεις. Η βασική διαφορά που διακρίνει τους αποικισμούς από τα σύγχρονα μεταναστευτικά ρεύματα είναι ότι οι πρώτοι είχαν μόνιμο και οργανωμένο χαρακτήρα ενώ οι σύγχρονοι μετανάστες κινούνται χωρίς κάποιο πλαίσιο και συνήθως με την προσδοκία τής επιστροφής στην πατρίδα (νοσταλγία). Έτσι, για παράδειγμα, αν και ιδρύονται ελληνικές παροικίες ή έστω ελληνικές γειτονιές σε διάφορα μέρη τού κόσμου, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να γίνει λόγος για αποικίες.

Αυτό που συνδέει πάντως τους αρχαίους αποικισμούς και τα σύγχρονα μεταναστευτικά ρεύματα είναι η ανάγκη τού ανθρώπου για την αναζήτηση μιας καλύτερης τύχης, ακόμα κι αν αυτή του στερήσει την επαφή με τα αγαπημένα του πρόσωπα και τον τόπο όπου έχει γεννηθεί. Επιπλέον, σε αυτή την αναζήτησή τους, οι αρχαίοι άποικοι αντιμετώπισαν παρόμοια προβλήματα με τους σύγχρονους μετανάστες, όπως είναι οι δυσκολίες τού ταξιδιού, ο φόβος τού αγνώστου και η εχθρική διάθεση των ντόπιων (ξενοφοβία).

Η ανθρωπίνη διάσταση των αποικισμών φαίνεται λοιπόν πως παραμένει διαχρονική και πανανθρώπινη. Το μεγάλο μάθημα είναι ότι τις περισσότερες φορές είναι ωφελημένες και οι δύο πλευρές, και αυτοί που ταξιδεύουν και αυτοί που υποδέχονται.

ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΑΠΟΙΚΙΣΜΩΝ

	Α΄ Αποικισμός	Β΄ Αποικισμός
ΧΡΟΝΟΣ	μέσα 11ου-τέλη 9ου αι. π.Χ.	8ος-6ος αι. π.Χ.
ΑΙΤΙΑ	μετακινήσεις πληθυσμών	οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά αίτια
ΟΡΓΑΝΩΣΗ	κατά φύλα	κατά πόλεις
ΤΟΠΟΣ	δυτικά παράλια Μικράς Ασίας	ολόκληρη η Μεσόγειος θάλασσα και ο Εύξεινος Πόντος
ΣΥΝΔΕΣΗ	ασύνδετα με το παρελθόν τους	σύνδεση με τις μητροπόλεις
ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ	οργάνωση του Ελληνισμού στον χώρο δραστηριοποίησής του	εξάπλωση του Ελληνισμού έξω από τον χώρο δραστηριοποίησής του

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΑΣΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Bury J.B. και Meigs R., *Ίστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας*, (μτφρ. Τατάκη Ρ., Πετρόπουλος Κ. Ν., κ.ά.) Αθήνα: 1998, 104-135.

Dihle A., *Οἱ Ἕλληνες καί οἱ ξένοι*, (μτφρ. Σιέτη Τ.), Αθήνα: 1998

Mossé Cl., *Ἡ Ἀρχαϊκή Ἑλλάδα*, (μτφρ. Στρ. Πασχάλης) Αθήνα: 2001, σελ. 112-136

Parker H.W., *Τά Ἑλληνικά Μαντεῖα*, (μτφρ. Α. Βοσκός) Αθήνα: 2000⁴, σελ. 55-69

Γουδῆς Δ., *Τό μαντεῖον τῶν Δελφῶν*, Αθήνα: 1937 (επανεκτύπ. 1997), σελ. 169-182

Κυρτάτας Δ. και Ράγκος Σ., *Ἡ ἑλληνική αρχαιότητα*, Αθήνα: 2013, σελ. 21-64

συλλογικό, *Ίστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, τ. Β΄: Ἀρχαϊκός Ἑλληνισμός, Αθήνα: 1970-2000, κυρίως Μ. Σακελλαρίου, «Ἐθνική καί πολιτική ἀνασύνταξη» (σελ. 14-65) και «Οἰκονομική, κοινωνική καί πολιτική ἐξέλιξη τῶν ἑλληνικῶν κρατῶν» (σελ. 204-277)